

Sygn. akt IV CSK 743/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa W. B.

przeciwko E. B.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 października 2015 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 8 maja 2014 r., sygn. akt II Ca (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 19 czerwca 2013 r. Sąd Rejonowy w Ś. w uwzględnieniu powództwa W. B. przeciwko E. B. usunął niezgodność pomiędzy stanem prawnym ujawnionym w dziale II księgi wieczystej (...) prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Ś. dla nieruchomości położonej w T. pod nr (...) składającej się z działek nr (...)/7 i (...)/9 obręb (...), a rzeczywistym stanem prawnym przez nakazanie wpisania powódki, jako współwłaścicielki opisanej nieruchomości wraz z pozwanym na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej.

Sąd Rejonowy ustalił, że w dniu 8 września 2008 r. pozwany zawarł z rodzicami H. B. i M. B. notarialną umowę o dożywocie, na podstawie której rodzice przenieśli na pozwanego własność przedmiotowej nieruchomości. Zgodnie z aktem notarialnym pozwany nabył nieruchomość do majątku osobistego. Treścią obowiązków dożywotnika miało być zapewnienie zbywcom nieruchomości dożywotniego utrzymania, a w szczególności swobody korzystania z nieruchomości, dostarczanie opału, światła, wody, codziennego wyżywienia, odzieży, zapewnienie opieki lekarskiej i sprawienie pogrzebu oraz postawienie nagrobka. Pozwany złożył oświadczenie, że pozostaje w związku małżeńskim z powódką, z którą nie zawierał umów majątkowych małżeńskich. W akcie notarialnym sporządzonym dnia 28 marca 2013 r. powódka złożyła oświadczenie woli o potwierdzeniu umowy dożywocia. Pozwany po zawarciu umowy dożywocia, tak jak we wcześniejszym okresie, pomagał rodzicom przy obowiązkach domowych, zawoził ich do lekarza, robił zakupy, kupował lekarstwa, a sporadycznie ze względu na pracę zawodową pozwanego obowiązki te wykonywała powódka. Wszelkie wydatki na ten cel czynione przez pozwanego i powódkę pochodziły z majątku wspólnego małżonków. Strony prowadziły wspólne gospodarstwo domowe do 2012 r.

W ocenie prawnej przytoczonych ustaleń Sąd Rejonowy, z powołaniem się na dotychczasowe stanowisko judykatury przyjął, że własność nieruchomości nabytej przez pozwanego w zamian za dożywocie ze wspólnie osiągniętych przez oboje małżonków dochodów w czasie trwania wspólności ustawowej weszła do majątku wspólnego małżonków. Przedmiotowej umowie nie można przypisać cechy

nieodpłatności z uwagi na wynikające z niej obciążenia pozwanego określonymi obowiązkami o charakterze majątkowym na rzecz rodziców. Pozwany przejął na siebie i realizował od 2008 r. obowiązek całkowitego utrzymania rodziców zamieszkujących w przekazanej nieruchomości i niezależnie od tego, czy starania takie czyniła także powódka i w jakim zakresie, wydatki na ten cel obciążały majątek wspólny małżonków. Dodatkowo podniósł, że z uwagi na bezwzględnie obowiązujący charakter art. 31 § 1 k.r.o. i art. 33 k.r.o. sama wola przysparzającego zawarta w akcie notarialnym odnośnie do przynależności określonego prawa majątkowego do majątku osobistego jednego z małżonków nie jest w tym zakresie wystraszająca.

Rozważania te doprowadziły Sąd Rejonowy do wniosku, że istnieje niezgodność między rzeczywistym stanem prawnym nieruchomości a stanem ujawnionym w księdze wieczystej, w której jako właściciel wpisany jest pozwany, co uzasadnia uwzględnienie powództwa opartego na podstawie art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.).

Na skutek apelacji pozwanego Sąd Okręgowy w B. zmienił wyrok Sądu Rejonowego przez oddalenie powództwa.

Sąd Okręgowy ocenił jako wadliwe dokonane przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne, zaś wnioski prawne z nich wywiedzione jako błędne. Odmienne niż Sąd Rejonowy ustalił, że wykonywanie umowy dożywocia, w okresie czterech lat trwania małżeństwa stron, rozwiązanego przez rozwód, nie wymagało udzielania dożywcotnikom pomocy materialnej, gdyż finansowali oni samodzielnie swoje wydatki, nie było więc podstaw do wnioskowania przez Sąd Rejonowy, że czynione na ten cel wydatki pochodziły z majątku wspólnego powódki i pozwanego. W następstwie tego przyjął, że nieruchomość nabyta na podstawie przedmiotowej umowy przez pozwanego wchodzi do jego majątku osobistego.

W skardze kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Okręgowego, opartej na obu ustawowych podstawach skarżąca zarzuciła naruszenie: art. 33 pkt 2 k.r.o. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, art. 31 § 1 i 2 i art. 46 k.r.o. (błędnie powołanego jako art. 46 ust. 1 k.r.o.) przez ich niezastosowanie, a nadto

naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez pominięcie w uzasadnieniu wyroku rozważań co do zmiany powództwa dokonanej po wyroku Sądu Rejonowego w następstwie rozwiązania małżeństwa stron wyrokiem Sądu Okręgowego w B. z dnia 17 grudnia 2013 r. i przekształcenia się wspólności ustawowej we wspólność ułamkową, nie odniesienie się do wniosku dowodowego powódki zgłoszonego w postępowaniu apelacyjnym dotyczącego wyroku rozwodowego z dnia 17 grudnia 2013 r., oraz przez błędne rozważenie znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy dowodu z przesłuchania dożywotników pominiętego przez Sąd Rejonowy i oddalenie powództwa bez przeprowadzenia tego dowodu wnioskowanego przez pozwanego.

We wnioskach skargi skarżąca domagała się uchylecia wyroku Sądu Okręgowego i orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji pozwanego i orzeczenie o dokonaniu w dziale II księgi wieczystej prowadzonej dla przedmiotowej nieruchomości wpisu prawa własności na rzecz powódki w $\frac{1}{2}$ części i na rzecz pozwanego w $\frac{1}{2}$ części lub uchylecia wyroku i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania wraz z zasądzeniem na rzecz powódki kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. może być skuteczny, jeżeli sposób sporządzenia uzasadnienia zaskarżonego wyroku, które nie wypełnia wymogów określonych tym przepisem, nie pozwala na stwierdzenie, jaka była podstawa faktyczna i prawna zawartego w nim rozstrzygnięcia co uniemożliwia dokonanie kontroli jego prawidłowości, pod kątem dalszych zarzutów powołanych w podstawach wniesionej skargi kasacyjnej.

Natomiast materia naruszenia przepisów postępowania przez sąd drugiej instancji, do której odwołuje się skarżąca uzasadniając zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. podlega ocenie w ramach właściwych dla niej zarzutów opartych na drugiej ustawowej podstawie kasacyjnej, których skarżąca nie podnosi w skardze. Zarzut ten w przedstawionej postaci nie może odnieść zamierzonego skutku.

Słusznie natomiast zarzuca skarżąca, że przyjęte w zaskarżonym wyroku stanowisko co do wykładni przepisów prawa materialnego, które zadecydowało

o sposobie rozstrzygnięcia o żądaniu powódki w jego ocenianej przez Sąd Okręgowy postaci było błędne.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy daje małżonkom swobodę kształtowania ustroju majątkowego małżeńskiego. Jednak w przyjętym przez nich ustawowym lub umownym ustroju wspólności majątkowej o tym, co stanowi ich majątek wspólny, rozstrzygają przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, o ile ich stosowanie nie zostało wyłączone umową majątkową małżeńską. Skutku takiego nie może spowodować ani wyłączyć jednostronne oświadczenie małżonka, że nabywa określony przedmiot majątkowy do majątku osobistego.

Zgodnie z tym nieruchomości nabyta w czasie trwania związku małżeńskiego przez oboje małżonków pozostających w ustroju wspólności majątkowej lub każdego z nich co do zasady wchodzi do majątku wspólnego (art. 31 § 1 k.r.o.). Odstępstwa od tej zasady określa art. 33 k.r.o. zawierający wyczerpujący katalog przedmiotów stanowiących majątek osobisty, pośród których jego pkt 2 wymienia przedmioty nabyte w drodze dziedziczenia zapisu lub darowizny. Ich podstawy nabycia charakteryzuje nieodpłatność i to samo źródło przysporzenia, jakim jest majątek przysparzającego.

Do cech charakteryzujących umowę o dożywocie, odróżniających ją od umowy darowizny należą odpłatność i wzajemność. Jak trafnie wskazuje się w doktrynie, chodzi o odpłatność nie tylko formalną, o której decyduje treść stosunku prawnego, ale i merytoryczną subiektywną, z punktu widzenia podmiotów umowy. Umowa o dożywocie nie musi być natomiast obiektywnie merytorycznie odpłatna, decydujące znaczenie ma fakt umówienia się przez strony o utrzymanie w rozumieniu art. 908 k.c. Dla stwierdzenia odpłatności obiektywnie merytorycznej, która nie stanowi koniecznej przesłanki kwalifikacji umowy jako umowy o dożywocie istotne jest, czy odpłatność ta istotnie nastąpiła, a więc czy przysporzenie, jakie uzyska dożywotnik odpowiada obiektywnie wartości nieruchomości, czego z uwagi na losowy charakter umowy o dożywocie nie da się ocenić w momencie jej zawierania. Wzajemność umowy o dożywocie polega na tym, że zbywca przenosi własność nieruchomości w tym celu by uzyskać w zamian za dane świadczenie od nabywcy dożywotnie utrzymanie (art. 908 k.c.). Dla uznania jej wzajemności

wystarczające jest subiektywne przekonanie stron umowy, że świadczenie jednej strony jest odpowiednikiem świadczenia drugiej strony.

Zważywszy na to oraz na treść art. 889 pkt 1 k.c., zgodnie z którym przepisy o darowiznie nie mogą być stosowane w tych wypadkach, gdy zobowiązanie do bezpłatnego (formalnie) świadczenia wynika z umowy uregulowanej innymi przepisami, podzielić należy pogląd doktryny sprzeciwiający się, w przypadkach istotnej dysproporcji wartości zbytej nieruchomości w stosunku do uzyskanego w zamian świadczenia, traktowaniu umowy o dożywocie jako umowy darowizny z poleceniem, lub tzw. darowizny mieszanej. Umowy te różni cel, odmienne są skutki niewykonania polecenia z umowy darowizny z poleceniem i zobowiązania z umowy dożywocia, różne są przyczyny rozwiązania umowy darowizny i umowy o dożywocie, która nie może być przy tym, jak darowizna odwołana, a wartość uzyskana na jej podstawie nie podlega zaliczeniu na schedy spadkowe.

W orzecznictwie prezentowany jest pogląd, że nabyta przez jednego z małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej nieruchomość (udział w nieruchomości) w zamian za dożywocie ze wspólnie osiągniętych dochodów wchodzi do majątku wspólnego małżonków (uchwała SN z dnia 18 września 1989 r., III CZP 80/89, OSP 1990, nr 10, poz. 357, postanowienie SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., I CKN 1123/99, nie publ.). Stanowisko to ma to oparcie w art. 31 § 2 pkt 2 k.r.o. (uprzednio art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o.), zgodnie z którym do majątku wspólnego należą dochody z majątku wspólnego, jak również z majątku osobistego każdego z małżonków. W jego uzasadnieniu Sąd Najwyższy wskazał, że w sytuacji gdy osobą zobowiązaną z umowy o dożywocie byłby małżonek pozostający w ustroju wspólności majątkowej trudno sobie wyobrazić, żeby ze względu na charakter świadczeń, do spełnienia których zobowiązany jest nabywca nieruchomości względem dożywotnika, przedmiot nabycia nie był objęty ustawową wspólnością. Podkreślił, że obowiązki nabywcy są obowiązkami obojga małżonków, bowiem wykonywanie dożywocia następuje w wyniku osiągnięcia dochodów ze wspólnej pracy małżonków.

W takim przypadku, jeżeli świadczenia będą spełniane z majątku wspólnego, zobowiązany do świadczeń powinien uzyskać zgodę współmałżonka na

ustanowienie dożywocia (art. 37 § 1 k.r.o.). Ważność umowy, która została zawarta przez jednego z małżonków bez wymaganej zgody drugiego zależy od potwierdzenia umowy.

W okolicznościach niniejszej sprawy potwierdzenie przez powódkę umowy o dożywocie zawartej przez pozwanego stanowiło wyrażenie zgody na zawarcie umowy przez małżonka, jako zobowiązanego do świadczeń spełnianych ze środków pochodzących z majątku wspólnego.

Właściwym momentem do oceny, czy umowa dożywocia będzie obciążać majątek wspólny powinien być moment dokonywania czynności prawnej. Decydujące znaczenie będzie mieć przy tym okoliczność, z której masy majątkowej, zgodnie z treścią czynności prawnej, ma nastąpić spełnienie świadczenia.

Obowiązki wynikające z umowy o dożywocie obowiązki są ściśle związane z tytułem prawnym do obciążonej prawem dożywocia nieruchomości. W wypadku, gdy nieruchomość na podstawie umowy o dożywocie nabywają małżonkowie jako przedmiot majątku wspólnego odpowiadają oni solidarnie za świadczenia związane z tym prawem (art. 910 § 2 k.c.). Po ustaniu wspólności ustawowej małżonek, który w czasie jej trwania ponosił świadczenia na rzecz dożywotnika pokrywając je z majątku osobistego może na podstawie art. 45 § 1 i 3 k.r.o. żądać zwrotu ich wartości.

Przyjęta przez Sąd Okręgowy i przesądzająca o jego rozstrzygnięciu teza odwołująca się do stanowiska judykatury, w myśl której czasowe zaniechanie wykonywania przez zobowiązanych małżonków świadczeń na rzecz dożywotników może być okolicznością decydująca o przynależności nieruchomości nabytej przez jednego z nich w drodze tej umowy do majątku wspólnego lub osobistego nie znajduje podstaw zarówno w uchwale SN z dnia 18 września 1989 r., III CZP 80/89, jak i w postanowieniu SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., I CKN 1123/99.

W tym stanie rzeczy stanowisko Sądu Okręgowego, że przedmiotowa nieruchomość stanowi składnik majątku osobistego pozwanego, nie znajduje uzasadnienia prawnego, co trafnie podnosi skarżąca w ramach zarzutu naruszenia art. 31 § 1 i 2 i art. 33 pkt 2 k.r.o.

Naruszenie prawa materialnego tylko wtedy stanowi podstawę kasacyjną, gdy pozostaje w bezpośrednim związku przyczynowym z wynikiem sprawy. Związek taki nie zachodzi między treścią zaskarżonego wyroku oddającego powództwo, a zarzucanym niezastosowaniem przepisu art. 46 § 1 k.r.o.

Kierując się powyższym Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.r.o. i art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.